

Simone Weil i l'ensenyament de la història

Josep Otón*

Resum

Simone Weil (1909-1943) és una autora molt coneguda pels seus escrits de caire metafísic; en canvi la dimensió pedagògica del seu pensament encara està poc estudiada. En els seus escrits trobem nombroses referències a qüestions educatives, sobretot al tema de l'atenció i a la relació entre el treball físic i l'educació. En aquest article analitzarem algunes aportacions del pensament weil·lià referides a l'ensenyament de la història, tant des del punt de vista de la crítica a la instrumentalització d'aquesta disciplina per part del poder polític com les propostes que posen de manifest la importància de l'estudi del passat com a element emancipador de l'ésser humà.

Paraules clau

Simone Weil, història, història de la pedagogia, didàctica de les ciències socials

Recepció de l'original: 26 de febrer de 2010

Acceptació de l'article: 23 d'abril de 2010

Simone Weil i el món educatiu

Com Pierre Vilar, Claude Lévi-Strauss o Jean-Paul Sartre, Simone Weil va estudiar a l'École Normale Supérieure de París, una de les institucions parisenques amb més renom, destinada a la preparació dels futurs docents. Va ser creada el 1794 per la Convenció republicana amb el propòsit de formar el professorat que hauria de treballar a l'escola pública i laica d'una França emancipada de l'Antic Règim.

Ahora, Weil compaginava els estudis de l'especialitat escollida a la veïna universitat de la Sorbona, on va coincidir amb Simone de Beauvoir a les classes de filosofia. Segons el testimoni d'aquesta altra autora, Weil va obtenir la millor nota de la classe en el diploma de Filosofia (Beauvoir, 1958, p. 339).

Va ser deixeble d'Émile Chartier, conegut amb el sobrenom d'Alain, amb qui va estudiar a l'institut Henri IV el *khâgne*, el curs de preparació per a l'examen d'ingrés a l'École Normale Supérieure, i posteriorment a la mateixa École Normale Supérieure. Resulta difícil entendre el pensament de Weil sense conèixer, no tant els conceptes d'Alain, sinó la seva manera particular de filosofar, de la qual Simone n'és hereva directa. L'obra d'Alain tracta temes ben diversos, però se'l pot considerar com un pedagog. La seva sensibilitat vers l'educació influirà decisivament tant en la reflexió weil·liana com en la seva praxi.

Lluny de refugiar-se en les torres d'ivori d'una especulació teòrica distanciada de la realitat, Weil viu inserida en l'esdeveniment quotidià, amb la clara voluntat d'incidir-hi; l'eina privilegiada per fer-ho és l'educació. A més, Weil no solament estudiava en una escola de formació del professorat i és deixeble d'un pedagog, sinó que també treballa com a docent. Professionalment, Simone Weil va ser professora de

(*) Doctor per la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona. Catedràtic d'ensenyament secundari. És autor de diversos llibres i articles sobre Simone Weil (*Totalitarisme, arreplament i nació en l'obra de Simone Weil*. Generalitat de Catalunya, 2007; *Simone Weil: el silenci de Déu*. Fragmenta, 2008; *Història i pedagogia en l'obra de Simone Weil*. Mediterrània, 2009). Adreça electrònica: joton@xtec.cat

filosofia i va impartir aquesta matèria en els instituts femenins (*lycées*) de Le Puy, Auxerre, Roanne, Bourges i Saint Quentin.

La seva tasca docent no va ser pas irrellevant. L'estudi dels apunts d'aula de les seves alumnes mostra els paral·lelismes entre les seves explicacions a classe i l'evolució del seu pensament reflectida en diversos articles especialitzats. L'aula era un àmbit on es feia ressò del seu pensament i, molt probablement, on es gestava i madurava la seva filosofia, que després trobem articulada en els seus escrits. D'altra banda, la feina a l'institut va fer que tingués una preocupació especial pels joves i que valorés l'escola i el sistema educatiu com una eina al servei del seu compromís amb el canvi social.

Per aquest motiu, la tasca educativa de Weil no es limita a l'educació reglada. El seu compromís amb el proletariat la du a impartir cursos als obrers. Per ella, l'accés al coneixement és un element indispensable en la lluita dels treballadors per a la seva emancipació. Per això creu que s'han de preparar estudiant els aspectes tècnics del seu treball a la fàbrica, per tal que el maquinisme no esdevingui quelcom màgic i que el seu coneixement no sigui monopolitzat pels tècnics; així mateix, considera que els obrers han d'estudiar economia, política, sociologia, etc., per poder preparar una futura revolució i no deixar-la exclusivament en mans dels intel·lectuals. També creu que els obrers han d'estudiar cultura general, ja que el coneixement no ha de ser patrimoni exclusiu de les classes dominants. Amb el propòsit de nodrir culturalment els obrers, Weil escriu sovint a diverses revistes sindicals i imparteix conferències, amb la qual cosa es compromet activament en l'àmbit de l'educació no reglada.

Finalment, cal destacar un quart aspecte que vincula Simone Weil amb el món educatiu. Aquesta autora no tan sols va exercir com a professora: també se la pot considerar una teòrica de l'educació, una pedagoga. La lectura de l'obra weiliana fa palès que, en la seva reflexió sobre la transformació de la societat, té molt present el tema educatiu. Sovint, en els seus assaigs polítics i filosòfics, trobem exemples de l'entorn escolar. Però, a més, a *L'Enracinement*, tot i tractar-se d'una obra eminentment política, trobem nombroses referències a l'educació, la qual cosa ens fa pensar que és susceptible de ser analitzada també com una obra pedagògica. Així, en la seva anàlisi de la França de la III República, atribueix alguns dels seus mals al sistema educatiu. I en les seves propostes per a una hipotètica França alliberada dels nazis, atorga un paper central a la formació. Fins i tot, l'autora reconeix explícitament que «per desgràcia, només és modificable el destí dels joves» (Weil, 1996, p. 64) i, per tant, el projecte d'arrelament només és possible des de l'educació, tant escolar com la no reglada.

La història al servei del poder polític

Coneixedora de primera mà de la vida dels instituts de secundària, en els seus escrits Weil denuncia sovint la presumpta objectivitat de l'historiador que treballa amb fonts documentals, ja que aquesta pretesa científicitat de la història esdevé una estratègia que legitima una visió esbiaixada del passat per afavorir els interessos polítics dels governs de torn. En definitiva, critica la instrumentalització de l'ensenyament de la història al servei de les ideologies imperialistes.

En paraules de Carmen Revilla, per Simone Weil la història és un àmbit de poder gestionat com el de la política, amb el qual manté una correspondència i un estret parentiu, tot seguint els seus criteris, principis i normes (Revilla, 2003, p. 66).

L'anàlisi weillià dels continguts d'història ensenyats a l'escola posa de manifest com per mitjà de la narració —suposadament científica— dels esdeveniments del passat es realitza, d'una banda, una exaltació dels valors vinculats a la pròpia nació i, per tant, s'inculca un sentit de la grandesa que aboca els individus vers actituds imperialistes; i, de l'altra, s'oblida sistemàticament els pobles vençuts i se'ls eradica de la memòria col·lectiva i, d'aquesta manera, no tan sols se'ls ha fet desaparèixer per les victòries militars sinó que, a més, es destrueix el seu propi record¹.

Història i grandesa nacional

Weil exposa de quina manera en la pràctica escolar s'intenta educar en valors com la justícia i, en canvi, a la classe d'història s'inculca l'antivalor de la falsa grandesa dels vencedors, dels conqueridors, amb la qual cosa es produeix una doble moral que afecta l'ensenyament de la història.

Il·lustra aquesta contradicció amb diversos exemples escolars. Així, reconeix que la moral, l'ètica i l'educació en valors, formen part del programa educatiu; fins i tot els mestres reticents a acceptar en el currículum una assignatura explícitament dedicada a l'ètica transmeten valors de forma implícita a les seves classes. En canvi, a l'assignatura d'història es produeix un parèntesi, s'analitzen els fets del passat sense emetre un judici moral².

A l'escola s'ensenya als infants que tot allò relatiu a la pàtria, a la nació, al seu creixement, té un grau d'importància tal que la situa a part de la resta dels fets de la vida. I és precisament per això que de la justícia, del respecte envers els altres, de les obligacions rigoroses que estableixen límits a les ambicions i apetències, de tots aquests valors que s'intenten ensenyar als infants, no se'n parla mai a classe d'història (Weil, 1996, p. 116). Tant és així que, segons Weil, en totes les assignatures es mostra als infants que sempre vencen els més forts i no pas els més justos, de manera que, quan són adults, han après a endurir-se i a menysprear el bé (*op. cit.*, p. 182).

Tampoc no es parla mai a l'escola de les obligacions de França vers les altres nacions. S'explica la història del desenvolupament de França com a nació, i s'admet implícitament que aquest creixement sempre ha estat un bé des de tots els punts de vista. Mai ningú no es pregunta si en créixer, França ha destruït altres civilitzacions. Fins i tot, assumir que hagi pogut arribar a destruir alguna cosa valuosa semblaria la més atroç blasfèmia (*op. cit.*, p. 115-116).

(1) Cal recordar que a la novel·la *1984*, de George Orwell (p. 239), els enemics no només són eliminats físicament, sinó que s'esborra qualsevol indici de la seva vida per tal d'eliminar-los també de la memòria perquè, com diu l'eslògan del Partit: «Qui controla el passat, controla el futur, qui controla el present, controla el passat».

(2) «Es pot veure clarament fins on va arribar la incoherència moral del nostre règim quan pensem en l'escola. La moral formava part del programa, i fins i tot els mestres a qui no agradava convertir-la en objecte d'un ensenyament dogmàtic l'ensenyaven inevitablement de manera difusa. La noció central de la moral és la justícia i les obligacions que imposa vers el próisme. Tanmateix, quan es parla d'història ja no hi intervé la moral». (Weil, 1996, p. 115)

Sovint s'al·lega que el pas dels segles selecciona el millor de cada època, la qual cosa justificaria els continguts impartits a classe d'història perquè el judici moral l'hauria realitzat el pas del temps i eximiria els historiadors i el professorat de la seva responsabilitat moral. Tanmateix, Weil afirma contundentment que és del tot fals que un mecanisme providencial transmeti a la memòria de la posteritat el millor de cada època. Per la naturalesa de les coses, el que es transmet és, precisament, la falsa grandesa (*op. cit.*, p. 181).

En definitiva, podríem dir que la història permet excloure el judici moral quan es reflexiona sobre aspectes relatius a la pàtria. Aleshores, es comet l'error de practicar un determinat estil d'educació ètica a l'escola i, alhora, emprar una doble moral a la classe d'història en tractar els assumptes vinculats al desenvolupament del propi país.

Amb tot, Weil adverteix que la transmissió d'aquesta falsa grandesa al llarg dels segles no és quelcom específic de la història. Segons ella també altres assignatures, com ara l'art o la literatura, són instrumentalitzades amb aquest mateix propòsit. Com a exemple planteja que els grans escriptors i artistes normalment provenen dels països que ostenten l'hegemonia política i militar en cada moment històric (*op. cit.*, p. 181).

Es fa difícil ensenyar a admirar el bé a un infant si a les classes d'història es glorifica la crueltat i l'ambició; a les de literatura, l'egoisme, l'orgull, la vanitat i l'ànsia per destacar; a les de ciències, tots els descobriments que han trasbalsat la vida dels homes, sense tenir en compte el mètode del descobriment ni els efectes negatius d'aquests invents (*op. cit.*, p. 182)³.

Simone Weil està denunciant la manipulació de la història que tergiversa la veritat al servei d'una concepció imperialista del món. Simone Fraisse, a la seva introducció al segon volum dels escrits històrics i polítics de Weil, valora que la comparació que fa Simone Weil entre el sistema polític del règim de Hitler i l'Imperi romà, així com l'imperialisme francès, és una reacció contra l'ensenyament de les humanitats llatines que persuadeix les generacions escolars de la legitimitat dels èxits dels romans. Per això Weil, tot citant els historiadors clàssics, enumera les crueltats, les falsedats i la manca de compliment de la paraula donada. Però el que denuncia amb més contundència és la recerca de prestigi per part dels vencedors a través de la propaganda. Critica els historiadors romans que escrivien al servei dels poderosos aportant una visió partidista dels fets per mitjà de la qual enaltien les seves victòries militars (pròleg a Weil, 1994, p. 30).

En el fons, Weil s'oposa a la idea, molt estesa entre l'opinió pública i que presidia l'ensenyament de la història, segons la qual les victòries dels romans eren legítimes ja que van ser els portadors de la civilització. Aquesta concepció de la història antiga legitimava l'imperialisme francès. Tanmateix ironitza amb un hipotètic futur: com l'extermini de les cultures mediterrànies per part dels romans ha estat interpretat per alguns historiadors com una gesta civilitzadora llavors, «si Alemanya, gràcies a Hitler i

(3) Com a exemple dels resultats d'aquesta inculcació de l'esperit de grandesa, Weil planteja el cas de Hitler, que desitjava passar a la història com a conseqüència de la lectura, durant la seva adolescència, d'una biografia de Luci Corneli Sul·la, que enaltia aquest personatge de l'antiguitat. Per a Weil, Hitler és un ídola de la història, per a qui és bo tot el que és històric (*op. cit.*, p. 176-177).

als seus successors, sotmet les nacions europees i aboleix la major part dels tresors del passat, la història dirà certament que ha civilitzat Europa»⁴.

Història dels vençuts

En la meua estada a la fàbrica, confosa als ulls de tothom, fins i tot als meus propis ulls, amb la massa anònima, la desgràcia dels altres va entrar en la meua carn i en la meua ànima. Res no em separava d'ella, perquè havia oblidat realment el meu passat i no esperava cap futur, i difícilment podia imaginar la possibilitat de sobreviure a totes aquelles fatigues. (Weil, 1993, p. 40)

Durant l'etapa de treball en les fàbriques, Weil va descobrir que un dels mecanismes d'alienació dels obrers era privar-los de la seva història. En l'antropologia weiliana, la història és un element constitutiu de la persona, perquè l'ésser humà és un ésser històric atès que necessita relacionar-se amb el passat i amb l'avenir⁵. Privar-lo d'aquesta consciència històrica, és a dir, del record del passat i de l'expectativa de futur⁶, és una manera d'alienar-lo, de desarrelar-lo, de despersonalitzar-lo i de reduir-lo a la condició de matèria⁷.

En conseqüència, davant d'una historiografia imperialista, al servei dels poderosos, Weil s'interessa per la història dels vençuts. Critica la historiografia fonamentada en les fonts escrites, perquè precisament aquesta documentació és el testimoni dels assassins sobre les víctimes (Weil, 2000, p. 123). Per ella, els vençuts escapen a l'atenció i la història és la seu d'un procés darwinian més desprietat fins i tot que el que governa la vida animal i vegetal, ja que els vençuts desapareixen, no són res.

Tanmateix hom admira la resistència heroica dels vençuts quan, amb el pas del temps, es capgira la situació i els derrotats passen a ser vencedors, aleshores anhelan recuperar la seva memòria històrica amb un afany de revenja. En canvi, Weil considera que les civilitzacions totalment destruïdes no susciten cap mena de compassió: Jericó, Gaza, Tir, Sidó, Cartago, Numància, la Sicília grega o el Perú precolombí (Weil, 1996, p. 173).

Amb aquests exemples Weil posa de manifest la seva visió francòfona de la història, ja que, per exemple, el cas de Numància ha estat plenament reivindicat per la historiografia hispànica com a manifestació d'un determinat nacionalisme espanyol. Però el mateix cas de Numància seria un bon exemple d'aquesta idea weiliana: l'esperit de revenja exalta els vençuts d'una època —tot esdevenint herois— per enaltir un règim polític del present.

Per a Weil, «qui està desarrelat desarrela»; en aquest sentit considera que els romans no eren més que una munió de fugitius aplegats en una ciutat i que van privar

(4) «Quelques réflexions sur les origines de l'hitlérisme», a Weil (1994, p. 203-204).

(5) «L'home només és real, interiorment, com una relació entre el passat i l'avenir. Qui el privi de l'un o de l'altre (o de tots dos) li fa el pitjor mal possible. Eliminar completament tot el que ha estat. Desarrelament, desclassament, esclavatge. Pel que fa a l'avenir, condemna a mort. Matar els segles passats per l'eliminació d'una ciutat, més atroç encara» (*Cahier IV*, a Weil, 1997, p. 106).

(6) «El desig és un impuls del pensament vers l'avenir. Un avenir que no contingui res de desitjable és impossible» (*Cahier V*, a Weil, 1997, p. 202).

(7) «L'ésser que no pot suportar pensar ni en el passat ni en l'avenir, és abaixat fins a la condició de matèria. Els russos blancs a la Renault. Es pot també aprendre a obeir com la matèria; però sens dubte es fabricaran passats i avenirs propers i mentiders» (*Cahier V*, a Weil, 1997, p. 203). Els russos blancs són els emigrats i exiliats de Rússia a causa de la revolució soviètica. En els seus escrits de la fàbrica trobem referències a la situació d'aquests immigrants.

els pobles del Mediterrani de la seva pròpia vida, de la seva pàtria, de llurs tradicions i de llur passat; en conseqüència, a partir del seu propi testimoni, la posteritat els ha valorat com els fundadors de la civilització en aquests territoris (*op. cit.*, p. 54).

En opinió de Simone Weil, una de les característiques del totalitarisme de l'Imperi romà és que va abolir per la força les diferències culturals de la conca mediterrània, a excepció de la cultura grega, que relegà a un segon pla, i va imposar en el seu lloc una cultura pràcticament subordinada a les necessitats de la propaganda i de la voluntat de dominació⁸. Segons aquesta autora, l'estat totalitari ha impregnat d'esterilitat espiritual la conca mediterrània (*op. cit.*, p. 209). Tot ha desaparegut sense deixar rastre, i el país ja no ha recuperat una vida original i creativa des que van ser sotmesos a la romanització. I, tot citant Tàcit, afirma: «Quan han fet un desert, l'anomenen pau» (*op. cit.*, p. 203).

L'exemple que aporta per demostrar-ho és propi de la historiografia francesa: la ignorància pel que fa a la civilització dels gals. Weil denuncia l'escassa atenció dedicada pels historiadors d'aquella època a aquesta civilització, amb la qual cosa es cau en el tòpic que «els romans van civilitzar la Gàl·lia», marginant totes les manifestacions culturals d'aquest poble (Weil, 1996, p. 154).

Resulta curiosa l'ambivalència del cas dels gals. A Europa són l'exemple del poble vençut i oblidat. En canvi, la historiografia imperialista francesa es remet als gals per desarrelar els pobles colonitzats. Els gals són ignorats com a poble vençut pels romans, però són imposats en una terrible tergiversació del passat com a representants del poble conqueridor en els països colonitzats.

Així, Weil denuncia aquesta manipulació de l'ensenyament de la història per aconseguir el desarrelament sistemàtic dels infants de les colònies. Per exemple, a l'inici de 1937 es pensava que les tropes alemanyes estaven desplegades pel Marroc espanyol. La pretensió alemanya sobre aquest territori no era nova, però ara podia comptar amb la complicitat del general Franco. En aquest context de política internacional, Weil ironitzava: «Alemanya sembla manifestar interès per la població marroquina, d'arrancar-la de les tradicions heretades dels seus avantpassats, els gals de cabells rossos i ulls blaus». I conclou amb la seva habitual ironia: «Pretensió absurda! Marroc sempre ha format part de França»⁹.

En un altre moment, tot referint-se a les colònies d'Indoxina, Weil critica que el govern francès dificulti l'accés dels pobles colonitzats a la seva pròpia història: «Per culpa nostra, els estudiants i intel·lectuals annamites no poden, excepte en pocs casos, accedir a les biblioteques dipositàries de tots els documents referents a la història del seu país». I, en canvi, aprenen la història de França simbolitzada per la cèlebre frase referent als gals: «Per culpa nostra, els infants polinesis reciten a l'escola: "Els nostres avantpassats els gals tenien els cabells rossos, els ulls blaus"». Amb la qual cosa l'ensenyament de la història esdevé una eina de dominació política¹⁰.

(8) «Quelques réflexions sur les origines de l'hitlérisme», a Weil (1994, p. 212).

(9) «Le Maroc, ou de la prescription en matière de vol», a Weil (1994, p. 123).

(10) «À propos de la question coloniale», a Weil (1999, p. 431). «Se l'arrenca de l'univers que l'envolta de manera similar a com s'arrenca els joves polinesis del seu passat obligant-lo a repetir: Els nostres avantpassats els gals tenien els cabells rossos» (Weil, 1996, p. 53).

Segons Weil, les potències europees han privat les nacions colonitzades del coneixement de la seva història, vulnerant així una necessitat fonamental dels pobles dominats.

D'uns segles ençà els homes de raça blanca han destruït el passat pertot arreu, estúpidament i cegament, dins i fora dels seus països. Si malgrat això s'ha produït cert progrés vertader durant aquest període no ha estat a causa d'aquests estralls, sinó malgrat ells, sota l'impuls de l'escàs passat conservat viu. (Weil, 1996, p. 57)

En desarrelar-lo, es converteix l'ésser humà en una cosa. En privar els pobles de la seva tradició, del seu passat, per tant de la seva ànima, la colonització els ha reduït a l'estat de matèria humana. Això mateix havien fet els alemanys amb la població dels països ocupats¹¹.

Fraisse, quan comenta els textos weilians relacionats amb la qüestió colonial, fa esment de les recomanacions del ministre d'instrucció pública el qual, l'any 1939, indicava als ensenyants la necessitat d'exaltar a les seves classes l'imperi colonial francès. Weil en els seus escrits fa exactament el contrari: mostra les parts menys nobles d'aquesta colonització (pròleg a Weil, 1994, p. 26).

La història al servei de les persones

Si bé Weil havia criticat l'ensenyament de la història com es feia a la França de la seva època, després, durant la invasió alemanya, aquesta autora descobreix la importància de la recuperació del passat.

La recuperació del passat

En plena ocupació nazi, Simone Weil no responsabilitza els alemanys de la desmotivació general, del desarrelament del poble francès. L'ocupació nazi no és pròpiament la causa, sinó la conseqüència d'aquest desafortunat desarrelament. Davant d'aquesta tragèdia nacional, Weil exalta el passat. Considera que no existeix cap altre recurs, altra vida, altra saba, que els tresors heretats del passat i digerits, assimilats, recreats per la comunitat humana. Per això afirma, de forma explícita i contundent, que, de totes les necessitats de l'ànima humana, la més essencial és el passat (Weil, 1996, p. 56-57).

Weil és prou conscient que les seves paraules poden ser interpretades com a reaccionàries, conservadores; per això, adverteix que l'amor pel passat no té res a veure amb una política dretana. Així, planteja que la revolució, com qualsevol activitat humana, pren tot el seu vigor d'una tradició. Per Weil, una prova n'és que Marx, quan va fer de la lluita de classes el gran principi d'explicació històrica, va haver de recórrer a les sublevacions pageses de l'antiguitat com exemple d'aquesta tradició revolucionària en què emmirallar-se (*op. cit.*, p. 57).

El passat és quelcom que un cop perdut no es recupera mai més; l'ésser humà pot construir el futur, però no pot fabricar el passat, només el pot conservar¹². Per això, Weil opina que la pèrdua del passat és una tragèdia¹³, i la seva destrucció, un

(11) «À propos de la question coloniale», a Weil (1999, p. 432-433).

(12) «À propos de la question coloniale», a Weil (1999, p. 437).

(13) «La pèrdua del passat, individual o col·lectiu, és la gran tragèdia humana» (Weil, 1996, p. 103).

crim¹⁴. Aquesta ha estat precisament l'estratègia de dominació utilitzada al llarg dels segles. Tant els invasors nazis com els països colonitzadors han privat els països conquerits de la seva història. D'aquesta manera, han reduït els indivisos sotmesos a la condició de matèria humana, tot cosificant-los.

Per això, en plena dominació nazi, s'ha desvetllat entre els francesos una viva aspiració vers el seu propi passat (*op. cit.*, p. 437). Passat i col·lectiu van estretament units. D'una banda, la col·lectivitat conserva vius certs tresors del passat (Weil, 1996, p. 51) i la seva missió per excel·lència envers l'ésser humà és garantir la connexió entre el passat i el futur a través del present (*op. cit.*, p. 88). D'altra banda, sense passat no hi ha pàtria¹⁵, sense la dimensió temporal no es pot entendre la identitat d'un país.

Davant del perill de la pèrdua del passat, Weil proposa una actuació política ben concreta: la recuperació de les arrels regionals o locals, que, en alguns casos, nosaltres podríem denominar nacionals.

El passat només es pot reparar parcialment i únicament per mitjà d'una vida local i regional encoratjada sense reserves pels poders públics dins del marc de la nació francesa. (*op. cit.*, p. 132)

Cal afegir que la mirada de Weil depassa els límits cronològics de la seva època. En aquell moment històric, Weil adverteix del perill nazi de desarrelar Europa i el món tot desposseint-lo del passat, però també detecta un segon risc. En cas que Europa fos alliberada del jou alemany pels americans, el procés conduiria a una americanització d'Europa i, de retruc, una americanització del món, amb la conseqüent pèrdua del passat. D'alguna manera, Weil està preveient el procés que dècades més tard s'ha anomenat globalització¹⁶.

Història i dignitat de la persona

Una de les conclusions més punyents de l'estada de Simone Weil a la fàbrica fou que calia canviar la concepció de la dignitat de l'ésser humà ja que la que existia fins aleshores ja no servia (Weil, 1991, p. 253¹⁷). Aquesta intuïció presidirà bona part dels seus escrits de la darrera etapa. A l'exili, va redactar una Declaració universal de les obligacions de l'ésser humà. En aquest document, vincula les obligacions de l'ésser humà a les necessitats morals (*les besoins de l'âme*). En l'enumeració de les necessi-

(14) «El passat destruït no es recupera mai. La destrucció del passat potser sigui el més gran dels crims. Avui la conservació del poc que queda hauria de convertir-se gairebé en una idea fixa». (Weil, 1996, p. 57)

(15) Aquesta expressió no consta en la versió castellana de Weil (1996, p. 180-181), i sí a l'original francès: «Il n'y a pas de patrie sans histoire. On voit trop bien aux États Unis ce que c'est qu'un peuple privé de la dimension du temps.» (Weil, 1952, p. 197-198)

(16) «Igual que la hitlerització d'Europa preparava, sens dubte, la hitlerització del globus terrestre —realitzada o bé pels alemanys, o bé pels seus imitadors, els japonesos—, de la mateixa manera una americanització d'Europa prepararia, sens dubte, una americanització del globus terrestre. El segon mal és més petit que el primer, però ve immediatament després. En els dos casos, la humanitat sencera perdria el seu passat. D'altra banda, el passat és quelcom que, un cop perdut del tot, no es recupera mai més. L'home pels seus esforços construeix, en part, el seu propi futur, però no pot fabricar un passat. Només el pot conservar.» («À propos de la question coloniale», a Weil, 1999, p. 437). «Nosaltres, els altres europeus en lluita contra Alemanya, avui parlem molt del nostre passat. Alemanya ens l'ha volgut arrencar; la influència americana l'amenaça. Només s'aguanta per uns fils. No volem que aquests fils siguin tallats. Volem rearmar-nos.» (*op. cit.*, p. 434-435).

(17) «Journal d'usine».

tats de l'individu afirma que tot ésser humà mereix la mateixa quantitat de respecte i consideració, perquè el respecte se li deu a l'ésser humà com a tal (Weil, 1996, p. 33).

En aquest principi fonamenta la seva teoria sobre la igualtat entre els individus; però Weil també planteja la necessitat que hom té de respecte i de consideració com a membre d'un determinat col·lectiu. Weil la denomina la necessitat d'honor i la vincula precisament al passat.

La necessitat d'honor queda plenament satisfeta quan cadascuna de les col·lectivitats de les quals és membre un ésser humà li ofereix una part en la tradició de grandesa continguda al seu passat i és públicament reconeguda des de fora. (*op. cit.*, p. 35)

Així la història esdevé un element de dignificació de la persona. Potser per aquest motiu només es conservava la història de les famílies reials o aristocràtiques, perquè són les úniques mereixedores del reconeixement social.

L'opressió social comporta la insatisfacció de la necessitat d'honor, ja que no es reconeixen les tradicions dels oprimits ni el seu prestigi social. Per Weil, justificar la dignitat de la persona és una forma de lluita contra l'opressió social ja que «tot el que contribueix a donar el sentiment que tenen un valor als qui es troben a la part baixa de l'escala social és, en certa mesura, subversiu»¹⁸. Com la gran preocupació de Simone Weil és la situació del proletariat, relaciona l'honor amb la vida laboral.

És necessari que a cada professió li correspongui una col·lectivitat realment capaç de conservar viu el record dels trossos de grandesa, d'heroisme, de probitat, de generositat i de geni emprats en l'exercici de la professió. (Weil, 1996, p. 36)

En el cas de les professions, denuncia el tractament diferenciat d'unes respecte de les altres. Així, per exemple, planteja com es reconeix un alt grau d'heroïtat a determinades professions i, en canvi, altres passen absolutament desapercebudes. En concret, es refereix a l'aviació com a exemple d'alt reconeixement. Mentre s'enalteix Gynemer —el pioner francès de l'aviació comercial— i Jean Mermoz —el primer pilot que creuà els Andes— per les seves gestes en el camp de l'aviació, ningú no reconeix els mèrits dels miners o dels pescadors, oficis que exigeixen grans dosis d'heroïtat¹⁹.

El grau extrem de la privació d'honor és l'absència total de consideració de determinats col·lectius, com les prostitutes, els presos, els policies, el subproletariat immigrant²⁰ o els indígenes de les colònies²¹.

(18) «Méditation sur l'obéissance et la liberté», a Weil (1991, p. 132).

(19) La referència als miners i als pescadors no és en absolut causal. Weil té experiència directa d'ambdós oficis. El març de 1932 va visitar una mina; fins i tot va provar una perforadora d'aire comprimit. Considera que el miner és el treballador que més pateix, que més s'arrisca i que cobra un salari més miserable. Descriu les condicions de treball a les galeries i es queixa que els avenços tècnics, com ara les perforadores d'aire comprimit, han empitjorat la qualitat de vida dels miners («Après la visite d'une mine» a Weil, 1988, p. 95-97). Pel que fa als pescadors, Weil va conèixer el seu treball a l'estada a la població de Réville (Normandia), el setembre de 1934.

(20) Per mitjà del contacte amb el dirigent àrab Messali Hadj, fundador de *l'Étoile Nord Africaine*, una associació d'obriers nord-africans que treballaven a França, Weil coneix la situació d'aquest col·lectiu: «Privats de la major part dels drets dels quals gaudeixen els seus companys francesos, sempre pendents d'una repatriació brutal vers els seus països d'origen que havien abandonat empesos per la fam; destinats a les tasques més brutes i més esgotadores, miserablement pagats, tractats amb menyspreu fins i tot pels seus companys de treball que tenen la pell d'un altre color, resulta difícil imaginar una humiliació més completa» («Ces membres palpitants de la patrie», a Weil, 1994, p. 140).

A tall de conclusió

Dissortadament, en plena globalització, els pronòstics weilians sobre una americanització del món que arrabassés l'ésser humà de la seva dimensió històrica s'estan acomplint. La societat postmoderna, encallada en el present, pateix un greu dèficit de memòria històrica i de projecte de futur. La ruptura amb les diferents tradicions està portant al sorgiment de generacions senceres mancades de referents històrics, bé siguin polítics, culturals o, fins i tot, familiars.

Aquesta manca d'història està estretament vinculada a una despreocupació per la dimensió col·lectiva. Les tesis neoliberals condueixen a un oblit de la dimensió social de la realitat i a una exaltació de l'individu que esdevé l'únic referent de la pròpia existència. La hipervaloració de la individualitat que fomenta actituds narcisistes respon, en gran mesura, a la lògica del sistema productiu.

L'absència de la dimensió diacrònica de la realitat comporta, en paraules de Weil, un desarrelament i, per tant, una cosificació de la persona que esdevé matèria humana que viu el dia a dia sense la perspectiva històrica que li aporta el record del camí recorregut i la força que es desprèn de conèixer la fita on es vol arribar.

Tot i això, com ha mostrat Simone Weil, la història és una necessitat de la persona, és un referent bàsic que la connecta amb un col·lectiu determinat, però que també li aporta la dosi de dignitat necessària —el que Weil denomina, l'honor— en reconèixer-se part d'un llinatge, d'una història, d'una nissaga.

El pensament weilian ens hauria de fer reflexionar sobre la necessitat que hom té de conèixer les seves arrels, el seu passat, el procés que l'ha conduït a ser qui és. En aquest sentit l'ensenyament de la història esdevé un element d'humanització i no solament de socialització. El professor d'aquesta matèria no s'ha de limitar a ser un agent d'integració per tal que l'alumne valori una determinada societat i facilitar-hi la seva incorporació. També ha de mostrar que el conjunt de trets identitaris personals respon a una lògica històrica, fruit d'un llarg procés. Aquesta dimensió temporal de la realitat també l'ha d'ajudar a assumir el futur no des de la immediatesa característica de l'acceleració de la vida postmoderna, sinó sabent que els canvis requereixen temps i esforç.

D'altra banda, ens trobem davant la paradoxa del contrast entre la sobreabundància d'imatges històriques i l'escassetat de reflexió i de coneixement dels fets o

(21) Les referències a les condicions laborals dels indígenes a les colònies són molt nombroses en els escrits de Weil. Segons ella, el treball forçat ha estat extremadament mortífer a l'Àfrica negra francesa i les deportacions massives han estat practicades sistemàticament per poblar la conca del Níger. A Indoxina, el treball forçós existeix a les plantacions en formes poc dissimulades; els fugitius són, fins i tot, retornats per la policia i, sovint, com a càstig, són torturats exposant-los a l'acció de les formigues vermelles. («À propos de la question coloniale», a Weil, 1999, p. 433): «I nosaltres també, francesos d'esquerra, nosaltres fem pesar damunt dels indígenes de les colònies la mateixa coerció, el mateix terror que pateixen després de tants anys; i creiem trobar en el silenci que els imposem, i que observem forçadament, una excusa suficient per no pensar en ells. Ha fet falta que corregués la sang» («Le sang coule en Tunisie» a Weil, 1994, p. 130). «Tots els que han tractat un àrab amb menyspreu; els qui han fet vessar la sang àrab per la policia; els qui han realitzat i realitzen expropiacions progressives dels agricultors indígenes; els colons i industrials que tracten els seus obrers com bèsties de càrrega; els funcionaris que accepten i reclamen que, pel mateix treball, cobrar un terç més que els seus companys àrabs.» («Qui est coupable de menèes antifrançaises?», a Weil, 1994, p. 133-134).

dels mecanismes de funcionament de les societats en el passat. La novel·la històrica, el cinema, els videojocs i els còmics han posat de moda el relat històric. Tanmateix, sovint es generen imatges mentals, esquemes interpretatius de la realitat que poden tergiversar els fets en benefici de determinats interessos polítics i econòmics.

Així doncs, les reflexions weilianes sobre l'ensenyament de la història ens posen a l'aguait del perill de la manipulació de la narració del passat. Les seves paraules ens prevenen de la capacitat de fabricar el passat i, fins i tot, el futur per alienar l'ésser humà. No obstant això, també ens encoratja a recuperar i difondre els continguts de la història, perquè són un element essencial d'humanització en el procés de formació dels individus.

Referències

- Alain (2002) *Charlas sobre educación. Pedagogía infantil*. Oviedo, Losada.
- Beauvoir, S. de (1958) *Mémoires d'une jeune fille rangée*. París, Gallimard.
- Boitier, D. (1996) «L'éducation comme attention à la faute». *Cahiers Simone Weil*, 19 (4), p. 357-371.
- Broc-Lapeyre, M. (1996) «L'éducation à la perfection». *Cahiers Simone Weil*, 19 (4), p. 345-355.
- Canciani, D. (1997) «Simone Weil et l'expérience des Nouveaux Cahiers. Former les hommes, former les ouvriers à la pensée libre». *Cahiers Simone Weil*, 20(1), p. 1-15.
- Coutagne, M.J. (1996) «Qu'est-ce qu'enseigner la philosophie pour Simone Weil?». *Cahiers Simone Weil*, 19 (3), p. 303-312.
- Devaux, A. (1997) «Simone Weil professeur au-delà de sa classe». *Cahiers Simone Weil*, 20 (1), p. 27-48.
- (2000) «Naturaleza y papel de la atención según Simone Weil». *Archipiélago*, 43, p. 21-29.
- Droz, C. (2004) «Pédagogie et psychagogie dans L'Enracinement de Simone Weil» *Cahiers Simone Weil*, 27 (2), p. 87-102.
- Evans, C.A. (1994) «The nature of narrative in Simone Weil's vision of history: the need for new historical roots». *Cahiers Simone Weil*, 17 (1), p. 55-70.
- Garrigós, A. (2000) «Amor y pedagogía en Simone Weil». *Archipiélago*, 43, p. 64-70.
- Molard, J. (1996) «Simone Weil à Bourges (1935-1936)». *Cahiers Simone Weil*, 19 (3), p. 285-301.
- Orwell, G. (2005) *1984*. Barcelona, Edicions 62.
- Oton, J. (2007) *Totalitarisme, arrelament i nació en l'obra de Simone Weil*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- (2007) «Arrelament i nació: el projecte cívic de Simone Weil». *VIA (Valors, idees i actituds)*, 5, p. 56-67.
- (2008) «Totalitarismo y enseñanza de la historia en la III República francesa: la perspectiva de Simone Weil». *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 7, p. 121-129.
- (2008) *Simone Weil: el silenci de Déu*. Barcelona, Fragmenta.
- (2009) *Història i pedagogia en l'obra de Simone Weil*. Barcelona, Mediterrània.
- Pétrément, S. (1995) *La vida de Simone Weil*. Madrid, Trotta.

- Revilla, C. (2003) *Simone Weil: nombrar la experiencia*. Madrid, Trotta.
- Reynaud, A. (1989) *Leçons de philosophie (Roanne 1933-1934)*. Paris, Plon.
- Reynaud-Guérithault, A. (1994) *Simone Weil professeur (Roanne 1933-1934)*. Ville de Roanne.
- Schweyer, M. (2001) «La fable du progrès et la superstition de la chronologie». *Cahiers Simone Weil*, 24 (1), p. 35-49.
- (1996) «Simone Weil professeur de philosophie». *Cahiers Simone Weil*, 19 (3), p. 269-284.
- Sharp, A.M. (1984) «Work and education in the thought of Simone Weil». *Paedagogica Historica*, 24 (2), p. 493-515.
- Smith, R. (2001) «Simone Weil», a Palmer, J., Cooper, D.E. i Bresler, L. [ed.]. *Fifty Educational Thinkers on Education: From Piaget to the Present*. Nova York, Ed. Routledge, p. 69-72.
- Vilella-petit, M. (1998) «L'histoire de France lue par Simone Weil». *Cahiers Simone Weil*, 21 (4), p. 277-299.
- Weil, S. (1952) *L'Enracinement*. Paris, Gallimard.
- (1988) *Écrits historiques et politiques. L'engagement syndical (1927-1934)*, *Œuvres Complètes II, 1*. Paris, Gallimard.
- (1991) *Écrits historiques et politiques. L'expérience ouvrière et l'adieu à la révolution (1934-1937)*, *Œuvres Complètes II, 2*. Paris, Gallimard.
- (1993) *A la espera de Dios*. Madrid, Trotta.
- (1994) *Écrits historiques et politiques. Vers la guerre (1937-1940)*, *Œuvres Complètes II, 3*. Paris, Gallimard.
- (1995) *Reflexiones sobre las causas de la libertad y de la opresión social*. Barcelona, Paidós-ICE/UAB.
- (1996) *Echar raíces*. Madrid, Trotta.
- (1997) *Ecrits sobre la guerra*. València, Bromera.
- (1997) *Cahiers (septembre 1941-février 1942)*, *Œuvres Complètes VI, 2*. Paris, Gallimard.
- (1999) *Œuvres*. Paris, Gallimard, col. Quarto.
- (2000) *Escritos de Londres y últimas cartas*. Madrid, Trotta.
- (2001) *Escritos políticos*. Barcelona, Ateneu Enciclopèdic Popular.
- (2001) *Cuadernos*. Madrid, Trotta.
- (2007) *Escritos históricos y políticos*. Madrid, Trotta.
- Willinsky, J. (1998) «The Educational Politics of Identity and Category». *Interchange*, 29 (4), pp. 385-402.

Simone Weil y la enseñanza de la historia

Resumen: Simone Weil (1909-1943) es una autora muy conocida por sus escritos de carácter metafísico, en cambio la dimensión pedagógica de su pensamiento todavía está poco estudiada. En sus escritos encontramos numerosas referencias a cuestiones educativas, sobre todo en el tema de la atención y la relación entre el trabajo físico y la educación. En este artículo analizaremos algunas aportaciones del pensamiento weiliano referidas a la enseñanza de la historia, tanto desde el punto de vista de la crítica a la instrumentalización de esta disciplina por parte del poder político como las propuestas que ponen de manifiesto la importancia del estudio del pasado como elemento emancipador del ser humano.

Palabras clave: Simone Weil, historia, historia de la pedagogía, didáctica de las ciencias sociales

Simone Weil et l'enseignement de l'histoire

Résumé : Simone Weil (1909-1943) est une auteure très connue pour ses écrits de type métaphysique ; par contre, la dimension pédagogique de sa pensée est encore peu étudiée. Dans ses écrits, on trouve de nombreuses références à des questions éducatives, surtout au thème de l'attention et de la relation entre le travail physique et l'éducation. Dans cet article, nous analysons certains apports de la pensée *weillienne* quant à l'enseignement de l'histoire, aussi bien du point de vue de la critique vis-à-vis de l'instrumentalisation de cette discipline de la part du pouvoir politique que des propositions qui mettent en évidence l'importance de l'étude du passé comme élément émancipateur de l'être humain.

Mots-clés: Simone Weil, histoire, histoire de la pédagogie, didactique des sciences sociales

Simone Weil and the teaching of history

Abstract: Simone Weil (1909-1943) is widely known for her metaphysical writing; on the other hand, the pedagogical side of her thought has not yet been studied extensively. Her writing contains numerous references to educational issues, especially the topic of attention and the relationship between physical work and education. This article discusses some of the contributions of Weil's thought with reference to the teaching of history, from the point of view both of criticising the exploitation of this subject by political powers and of proposals which bring out the importance of the study of the past as a way of emancipating human beings.

Keywords: Simone Weil, history, history of pedagogy, teaching social sciences